

Vergeet het beddengoed niet!

Jacques De Visscher

Ein Zeug 'ist' strenggenommen nie. Zum Sein von Zeug gehört je immer ein Zeugganzes, darin es dieses Zeug sein kann, das es ist. Zeug ist Wissenhaft 'etwas, um zu...'. Die verschiedenen Weisen des 'Um-zu' wie Dienlichkeit. Beiträg-lichkeit, Handlichkeit konstituieren eine Zeug-ganzheit. In der Struktur 'Um-zu' liegt eine Verweisung von etwas auf etwas.
Martin Heidegger (1977: 68)

Geen bed zonder beddengoed; het meubelstuk alleen kan men geen bed noemen. Het bed-linnen maakt deel uit van het decor van het dagelijks leven en de status van de eigenaars. De zorg over het beddengoed is gewoonlijk een onderwerp van discussie in de verdeling van taken in het huis, zoals we kunnen leren van het sociologisch onderzoek van Jean-Claude Kaufmann.

[bed, beddengoed, lakens, familie, Kaufmann]

1

Is het niet bijzonder naar, na een lange vermoeiende reis, bij een gehuurde gîte aan te komen, wel de sleutel onder een bloempot aan te treffen, een aardig huisje binnen te stappen, om dan uiteindelijk in de slaapkamer te merken dat er wel een comfortabel ruim bed staat, maar dat we over het beddengoed geen afspraken hebben gemaakt? We kijken naar dat bed – het is geen bed, geen echt, maar een naakt meubelstuk dat van elke uitnodiging om te ontspannen of uit te rusten is beroofd. Jawel, op dit meubelstuk ligt een matras, een nieuw ding zelfs, zo nieuw dat het nog niet is uitgepakt. Nee, we hebben echt geen zin om ons op die plastic matrasbeschermer neer te vlijen. “Dit is geen bed”, zeggen we en vragen ons af wat we zullen doen. “Ach, het zal wel niet te vermijden zijn dat we op zo’n onhuiselijk ding de nacht doorbrengen, maar morgen kijken we uit naar beddengoed; die ene nacht zullen we wel overleven”.

Het bed-meubelstuk in de gîte of in de bergruimte van een meubelwinkel is geen bed, is niet onthaland. De winkelier die zaken wil doen, is zich daar goed van bewust. Onopgemaakte bedden hebben geen andere betekenis of functie dan de eventuele

koper te laten zien hoe het meubelstuk in elkaar steekt, hoe het degemonteerd kan worden, hoe degelijk het is geconstrueerd. Voor de rest blijven die tuigen ingepakt en opgeborgen in een stapelplaats, voorzien van een productienummer. Wat daarentegen in de etalage staat, is een opgemaakt bed, dat wil zeggen een geheel dat van het meubelstuk misschien alleen de poten laat zien, terwijl kussens, voorzien van kussenovertrekken of kussenslopen, lakens en dekens ons zowel van frivole als rustige nachten doen dromen, gevolgd door een ochtend die ons bij een ontbijt op bed nog laat nagenieten van het beste wat de wereld ons kan schenken. Wat zou van dit alles overblijven wanneer de winkelier voor zijn geëtaleerd bed het beddengoed zou vergeten?

2

Waar het zich ook moge bevinden, het beddengoed behoort tot het decorum van ons concrete dagelijkse leven. De arts, de sociale werker, de psychotherapeut en eigenlijk om het even welke zorgverstreker die zijn cliënten/patiënten toch enigszins moet kennen, kan uit de staat van het beddengoed, al of niet op bed, een aantal bevindingen afleiden die voor het inzicht in de levensloop van belang kunnen zijn. Heeft Johan Huizinga niet ooit ergens opgemerkt dat men aan de hand van een opengeslagen bed cultuurgeschiedenis kan schrijven? Wat voor de historicus geldt, telt ook voor de socioloog en de sociaal-psycholoog die de mens ziet in het weefsel van dingen en in de sociale verhoudingen die door die dingen worden verondersteld. De meubelhandelaar en winkelier die de aandacht voor dat prachtig opgemaakte bed wil trekken, zal wellicht willen demonstreren dat hij over een goede smaak beschikt, ook doet hij een beroep op een sentimenteel levensgevoel dat met koopkracht gepaard gaat. We moeten nog meer bedenken: het zo mooi opgemaakte bed, dat ons alleen al bij de aanblik haast in een roesttoestand stort, vooronderstelt een hele industrie, van de plannen van een ontwerp bureau tot de hoogtechnologische textielindustrie die met fraaie kwaliteitsproducten op de markt wil komen en concurrenten in de schaduw wil zetten.

De kunst- en cultuurhistoricus kan aan de hand van tientallen etsen en schilderijen bewijzen dat de opkomende burgerij in de vijftiende en zestiende eeuw met een pompeus opgemaakt bed aan de buitenwereld wilde laten zien hoe welvarend ze was. Zoiets staat natuurlijk niet op zichzelf: dit bed was – en niet alleen toen – statussymbool, een zinnebeeld van burgerzin, zoals hard werken, economisch leven en een nageslacht waarop men fier kon zijn. Het bed blijft niet onbeslapen, en zeker een rijk bed is er niet voor één mens, wel voor man en vrouw, voor een man die een vrouw heeft die veel kinderen ter wereld brengt. Aan de rijkdom van het bed moeten we de vruchtbaarheid van het gezin en van de familie zien, zoniet is dit bed slechts een steriel pronkstuk dat niet kan bieden wat het zou moeten bieden. Dit bed was nu niet uitsluitend zinnebeeld van de burgerlijke orde, want vijfhonderd jaar geleden waren de mensen niet alleen burgers, ze waren ook schepselen Gods, onderhevig aan het levenslot dat ook ziekte en dood kent. Een goede dood is in gemoedsrust de wereld verlaten, omringd door kinderen en kleinkinderen en bijgestaan door arts en priester. De kosmische cyclus speelt zich tussen de lakens af. Van de conceptie tot de dood weet het bedden-

goed veel te vertellen: ‘wel en wee’, ‘schaamte en schande’, ‘rijkdom en armoede’, ‘vreugde en verdriet’, ‘pijn en genot’, ‘eenzaamheid en gezelschap’, ‘vervoering en vernedering’ kunnen de titels zijn van vele verhalen, zowel eenvoudig gelukkige verhalen als tragedies, zowel sombere drama’s en boertige komedies als grotesken. Het beddengoed is nu eenmaal het decorum van de intimiteit.

3

Niet iedereen is de trotse eigenaar van een rijkelijk opgemaakt bed, om de eenvoudige reden dat het soms een bron van schaamte schijnt te zijn. Men toont het bed niet als het niet aan de orde van het ideaaltype beantwoordt, terwijl men dat wel zou willen. Het zou wel eens van armoede kunnen getuigen of van de onmacht om enige netheid of huishoudelijke orde te bewaren. Het opgemaakte bed en het regelmatig gewassen beddengoed behoren tot de goede huishouding en hun afwezigheid schrijven we op rekening van een chaotisch leven of toch minstens een bestaan met grote tekorten. Sommige vluchtelingen, misbruikt en uitgebuit door huisjesmelkers, geraken gemakkelijk in de spiraal van huishoudelijke wanorde en van onherbergzaamheid verstrikt. Ze kennen de vernedering in hun eigen vuil te moeten slapen of ze ontberen de meest elementaire privacy omdat ze hun bed met onbekenden moeten delen of slechts enkele uren per dag mogen beslapen aangezien hun rustplek om de vier à zes uren aan anderen wordt verhuurd, zodat ze geen echt onderkomen hebben. Ze zullen wel dromen van een keurig opgemaakt bed waarin ze kunnen vertoeven zolang ze willen, maar deze berooiden zijn als daklozen: ze missen het weefsel dat hen beschermt en hun enige elementaire geborgenheid biedt.

Onfrisse dekens en lakens en stinkende dekbedden zijn weerzinwekkend. Vreemdelingen dwingen onder zulke dingen te slapen, is hen in hun ontheemdheid bevestigen. Dit staat haaks op gastvrijheid en onthaal die eigenlijk heilige plichten zijn in een beschaving van herbergzaamheid. Van Franz Kafka wordt verhaald dat hij het niet kon laten in hotels het bed en het beddengoed op hun properheid te inspecteren – hij zou aan smetvrees hebben geleden. Kafka zal wel niet de enige zijn geweest om zich te beklagen over een onzindelijk bed. Vandaag zou hij nog meer aanhang krijgen, want wij, moderne mensen, zijn op hygiëne en netheid gesteld.

We vragen ons echter wel af of die vorm van zindelijkheid wel alles over ons oordeel zegt. We zijn natuurlijk bang voor allerlei contaminaties en besmettingen en in een hotel willen we een schone kamer. Onderliggend is er ook de gedachte dat de kamer die we betrekken en het bed waarin we willen slapen vrijgemaakt is van alle sporen die naar anderen verwijzen, naar vreemde gebruikers waarmee we gewoon niets te maken willen hebben. In onze pasgehuurde kamer een onopgemaakt en nog naar de voorbije nacht ruikend bed aantreffen, confronteert ons met het *andere*, het vreemde. Dat is *unheimlich*, dit verstoort ons, dit willen we niet aanraken. Komen we hier met *het onreine* in aanraking? In een niet-ververst bed dat alleen maar door gezinsleden is beslapen, willen we, als het niet anders kan, wel liggen. De gebruikers zijn ons vertrouwd, behoren tot onze intiemsfeer. Maar geen onderscheid meer mogen maken tussen diegenen die ons vertrouwd zijn en diegenen die niet tot de onzen behoren en met

wie wij – hier dus, in ons verhaal – het beddengoed in ongewassen toestand te moeten delen, vinden we onbehaaglijk en doet afbreuk aan onze zin voor huiselijkheid, die overigens meer aan allerlei regels en gebruiken, gewoonten en zeden is gebonden dan we ons realiseren. Gaan we dit even na in ons alledaagse bestaan, dan zouden we wel eens verstomd kunnen staan hoe oriënterend die huiselijke spelregels zijn.

4

De wijze waarop we met de dingen van het huis omgaan, vertelt veel over onze levenswijze, over onze afspraken met onze huisgenoten, over onze taken en over onze decorum- en territoriumafbakening. De Franse socioloog, Jean-Claude Kaufmann, die al vele jaren onderzoek naar gebruiken en gewoonten in het alledaagse Franse huisgezin heeft verricht, is de auteur van enkele aardige studies, gebaseerd op talrijke vraaggesprekken met ‘gewone’ mensen. Deze studies verhelderen veel over wat wij misschien niet helemaal ondoordacht in huis uitspoken. Vermoedelijk zal het wel zo zijn dat zowel de geïnterviewden als de lezers van deze boeken zich juist door de gethematiseerde neerslag van het onderzoek realiseren wat ze met de dingen doen (of niet doen), wat ze anderen laten doen (of niet laten doen), waarover zowel uitgesproken als onuitgesproken afspraken en gebruiken bestaan, wat over de dingen wordt verzwegen en wat een (eindeloze) bron van conflicten is. Nog onlangs publiceerde Kaufmann *Casserroles, amours et crises* (2005), maar ons interesseert hier vooral *La trame conjugale: Analyse du couple par son linge* (1992), een boek dat – merkwaardig genoeg – niet het beddengoed thematiseert, maar het impliciet verdisconteert in het algemene onderwerp van de verhoudingen in de omgang met het huislinnen. Het is daarom niet zo moeilijk om de onderzochte huiselijke spelregels ook op de omgang met het beddengoed van toepassing te achten. De cruciale vraag lijkt te zijn: ‘wie deelt de lakens uit?’

De uitdrukking, die naar gezags- en machtsverhoudingen verwijst, heeft hier een dubbele betekenis. Er is niet alleen het fysieke manipuleren van de lakens, maar er is ook en vooral het beslissen wat er met de lakens gebeurt. De twee betekenissen komen (of kwamen) in de klassieke burgerfamilie in gescheiden functies tevoorschijn: aan het huispersoneel de taak om de bedden op te maken, de lakens te wassen, de dekens te verluchten, et cetera; de vrouw des huizes heeft daarentegen de opdracht om het beddengoed te kiezen, aan te schaffen en te bepalen wanneer de bedden verschoond moeten worden. En de heer des huizes? Op het eerste oog heeft hij in die aangelegenheid niet veel te vertellen. Vooreerst moet hij het beddengoed, dat bij het huwelijk traditioneel tot de uitzet van de vrouw behoort, aanvaarden. Later, wanneer een en ander vernieuwd moet worden, zal hij, als hij zich met de gezinsboekhouding inlaat, over de aard van de besteding meebeslissen en hierbij zal hij (misschien) zijn smaak laten meespelen – tenminste negatief, zoals het afkeuren van bepaalde motieven in de tekening van de lakens en van de kussenslopen; de frivole versieringen die hij eventueel bij zijn maitresse aanvaardt, zal hij wellicht bij zich thuis niet dulden. Zelfs als zij het manuele werk aan haar personeel overlaat, deelt de vrouw des huizes de lakens uit – althans wat het beddengoed betreft.

Nu de klassieke burgerfamilie marginaal is geworden, komen beide betekenissen en functies van het 'uitdelen van de lakens' in handen van de vrouw. Zij heeft geen personeel meer tot haar beschikking, of slechts een hulp die een dag of een paar halve dagen in de week komt schoonmaken, herstellen van het linnen (in het algemeen) of om de nog te jonge kinderen, die van school komen, op te vangen tot een van de ouders thuiskomt – meestal de vrouw des huizes. Veel hedendaagse gezinnen beschikken over een wasmachine, droogkast en strijkijzer; is dit niet het geval dan is er iemand in het gezin – meestal de vrouw des huizes – die naar een wassalon trekt. In nog andere gevallen wordt het wassen van het betere linnen aan een gespecialiseerde dienst uitbesteed. De vrouw, die in vroegere tijden thuis was en haar huishouding rustig kon overzien, heeft vandaag een drukke tijd naast haar professionele opdrachten buitenshuis, vandaar dat een nieuwe situatie is ontstaan in verband met de huishoudelijke taken, met het beantwoorden van de vraag 'wie deelt de lakens uit?'

In *La trame conjugale* wijst Kaufmann op het feit dat de inrichting van een huis als woning zich niet beperkt tot het aanschaffen van de meubelen, het kiezen tussen een houten vloer of een keramieken vloer, het plaatsen van ramen met dubbel glas en het toezien op een geïsoleerd dak of het installeren van een degelijke centrale verwarming. Er zijn ook de spullen van de keuken en van de badkamer en er is vooral het onderhoud en opbergen van alles wat tot 'le linge conjugale' behoort, dat geheel van al wat geweven is en als een draad het alledaagse en concrete leven in huis verbindt: van de kleren die we aanhebben tot het badkamerlinnen, van het beddengoed tot het tafellinnen, van de stofdoeken tot de gordijnen en de vloerkleedjes. De woning is werkelijk een aangekleed huis dat zonder de 'orde van het linnengoed' chaotisch en onherbergzaam is. Zonder zorgzaam beheer van dit linnengoed is er geen huiselijk leven en uiteindelijk ook geen maatschappelijk leven, want de naar het linnen verwaarloosde man of vrouw raakt in een minimum van tijd sociaal gedisintegreerd, geïsoleerd en uitgesloten. Men heeft het dan over 'decorumverlies' als symptoom van het onaangepast zijn. Het is opnieuw aan de hand van onze geordende en ordenende verhouding tot de dingen van huis en woning dat we onze 'gezonde' wijze van zijn kunnen toetsen. Het menselijk bestaan is nu eenmaal een bestaan met de dingen, zelfs met het concrete van dingen, met datgene waarmee we vergroeid zijn, met datgene waarmee we onze naaktheid letterlijk en figuurlijk bekleeden.

Wat Kaufmann hierbij interesseert is hoe het hedendaagse gezin met twee buitenshuis werkende partners een strategie uitbouwt om de zorg voor het linnen in het dagelijks leven te integreren zonder al te veel conflicten uit te lokken die gepaard gaan met de ongelijke taakverdeling in de omgang met dit linnen. Hoe men het ook draait of keert, traditioneel behoort de zorg voor het linnen tot de vrouwelijke taken in huis (zie ook: Meulenbelt-Nieuwburg 1981). Van generatie op generatie hebben moeders hun dochters hierin ingewijd, zodat elk stel het huwelijk op dit punt ongelijk instapt. Jonge vrouwen – op enkele uitzonderingen na – beschikken over een vaardigheid om met het linnen om te gaan die jonge mannen niet kennen.

Bij de goede voornemens die alle jonge paren bij de aanvang van hun huwelijksleven over de huiselijke taakverdeling maken, behoort niet zelden dat ze alles samen zullen doen en alles 'eerlijk zullen verdelen'. Met de beste bedoelingen verandert men

echter nog geen eeuwenoude cultuurhistorisch gegroeide rolpatronen en sommige vrouwen nemen al vlug het heft in handen als ze merken hoe hun mooie tafellinnen of het prachtige beddengoed, geschenk van de familie van het meisje, door een enthousiaste en overijverige jonge echtgenoot in een handomdraai definitief wordt verknoeid. Bron van eindeloze conflicten of kibbelpartijtjes? Ruzies of periodes van kille stilte die dan tussen de lakens worden opgelost? Dat is niet uitgesloten, want zonder verzoening over plaats en rol van het beddengoed en wie op dat punt de lakens uitdeelt, houdt geen huisgezin stand. Individualisering en verantwoordelijkheidsbesef brengen wel met zich mee dat mannen wat meer gaan doen in de zorg voor het linnen (sommigen wassen zelf hun ondergoed en sokken, anderen leren hun hemden strijken, maar van het vrouwengoed moeten ze afblijven). Die zorg blijft echter een delicate aangelegenheid die zowel te maken heeft met gedrags- en normpatronen die heel traditioneel werkzaam zijn en minder discontinuïteit verdragen dan men vermoedt. Denk bijvoorbeeld aan de verfijnde sensualiteit in de omgang met de dingen, van nylon- en zelfs zijdelingerie waarvan mannen – buiten de professionele nijverheid – meestal niets afweten, tot het kiezen van alles wat tot de badkamer en slaapkamer behoort. Dat mannen nu het beddengoed vergeten, dat behoort, helaas, tot hun huiselijke blinde vlek. Dat vrouwen zo'n blinde vlek zouden vertonen, is haast ondenkbaar, ze weten immers dat het zijn zich tussen de lakens afspeelt, daarom zijn zij door de zorg voor het linnen, decorum van de woning, de cultuurdragers bij uitstek.

Noot

Jacques De Visscher (1943) studeerde Binnenhuisarchitectuur en Moraal-Wetenschappen en was tot 2005 hoogleraar Filosofie aan het Hoger Architectuur-instituut Sint-Lucas te Gent. Momenteel is hij bijzonder hoogleraar Filosofie en Literatuur aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Zijn meest recente publicaties zijn *Naakt geboren* (1999), *Het symbolische verlangen* (2004) en *Werkwoorden van de ethiek* (2004).

Literatuur

Heidegger, M.

1977 *Sein und Zeit*. Tübingen: Max Niemeyer (14e druk).

Kaufmann, J.-C.

1992 *La trame conjugale: Analyse du couple par son linge*. Parijs: Nathan.

2005 *Casseroles, amours et crises*. Parijs: Armand Colin.

Meulenbelt-Nieuwburg, A.

1981 *Onder de dekens, tussen de lakens....* Arnhem: Vereniging 'Vrienden van het Nederlands Openluchtmuseum'.